

© Ministerstvo spravedlnosti České republiky, www.justice.cz. [Překlad již zveřejněný na oficiální webové stránce Ministerstva spravedlnosti České republiky.] Povolení k opětovnému zveřejnění tohoto překladu bylo uděleno Ministerstvem spravedlnosti České republiky pouze pro účely zařazení do databáze Soudu HUDOC.

© Ministry of Justice of the Czech Republic, www.justice.cz. [Translation already published on the official website of the Ministry of Justice of the Czech Republic.] Permission to re-publish this translation has been granted by the Ministry of Justice of the Czech Republic for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

## **Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva**

### **Rozsudek ze dne 9. července 2019 ve věci č. 41261/17 – *Volodina proti Rusku***

Senát třetí sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy (zákaz nelidského zacházení), jelikož vnitrostátní orgány stěžovatelce, oběti domácího násilí, neposkytly navzdory opakovaně předloženým důkazům žádnou ochranu před násilníkem a jeho útoky nevyšetřily. Soud dále jednomyslně shledal, že došlo k porušení práv stěžovatelky chráněných článkem 14 (zákaz diskriminace) ve spojení s článkem 3 Úmluvy, neboť ženy byly a jsou v Rusku oběťmi domácího násilí ve významně vyšší míře než muži a ruské orgány v reakci na tento trend neprijaly žádná opatření.

#### **I. Skutkové okolnosti**

Stěžovatelka žila se svým partnerem S. od roku 2014 ve městě Ulyanovsk, které je 800 km vzdálené od Moskvy. O rok později se pár rozešel a stěžovatelka se od něj odstěhovala. S. se v té době začal chovat jako násilník a vyhrožoval stěžovatelce, že zabije ji i jejího syna, pokud se k němu nevrátí. V roce 2016 proto stěžovatelka v důsledku útoku a vyhrožování z jeho strany uprchla dvakrát do Moskvy. S. ji však pokaždé vyhledal a donutil k návratu. Po prvním nuceném návratu ji udeřil do obličeje a břicha; v nemocnici bylo následně zjištěno, že stěžovatelka byla v 9. týdnu těhotenství a v důsledku rány jí hrozil potrat. Na doporučení lékařů tak podstoupila interrupci. Při druhém nuceném návratu stěžovatelka zjistila, že S. záměrně poškodil brzdový systém jejího vozidla, přičemž jí opakovaně vyhrožoval SMS zprávami, že ji zabije.

Stěžovatelka se po každém incidentu obrátila na policejní orgány, ty však její trestní oznámení vždy odložily jako nedůvodná. Později zjistila, že S. jí ve snaze mít přehled o jejím pohybu vložil do podšívky kabelky GPS tracker. V roce 2018 dále umístil bez jejího souhlasu její fotografie na sociální síť a začal jí opakovaně vyhrožovat po telefonu. Jednou na ni čekal před domem, vytáhl ji z přivolaného taxi, a ve svém autě jí sebral osobní doklady a dva mobilní telefony. I v tomto případě bylo trestní oznámení policií odloženo. Stěžovatelka se tak rozhodla požádat o státní ochranu z důvodu, že byla obětí trestného činu, její žádost však byla zamítnuta. V srpnu 2018 se stěžovatelce podařilo s cílem vyhnout se pronásledování ze strany S. dosáhnout změny jména.

#### **II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu**

##### **A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY**

Stěžovatelka namítala, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy, neboť jí vnitrostátní orgány neposkytly ochranu před zacházením v podobě opakovaného domácího násilí a nezajistily, aby byl pachatel potrestán.

Soud připomněl, že domácí násilí může nabývat různých forem od fyzických útoků přes sexuální, ekonomické či citové zneužívání. Jedná se o problém, který v různé míře zasahuje všechny členské státy a který vždy nevyjde na povrch, neboť se často odehrává na pozadí osobních vztahů a zasahuje

rodinné příslušníky. Většinu obětí tvoří ženy (*Opuz proti Turecku*, č. 33401/02, rozsudek ze dne 9. června 2009, § 132).

*a) K otázce, zda byla stěžovatelka vystavena zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy*

Soud konstatoval, že násilí namítené stěžovatelkou bylo zaznamenáno v lékařských i policejních zprávách, přičemž nejméně ve třech případech S. napadl stěžovatelku kopy a údery pěstí do obličeje a břicha včetně doby, kdy byla v jiném stavu. Zvláště intenzivní úder do břicha měl u stěžovatelky za následek předčasné ukončení těhotenství. Tyto útoky samy o sobě dosáhly minimálního stupně závažnosti ve smyslu článku 3 Úmluvy. Důležitý aspekt domácího násilí však představuje rovněž psychický dopad (*Valiulienė proti Litvě*, č. 33234/07, rozsudek ze dne 26. března 2013, § 69). Stěžovatelka přitom nahlásila a doložila policii mnohočetné případy vyhrožování a pronásledování ze strany S., pro které žila ve strachu o svou bezpečnost. Soud tak uzavřel, že pocity strachu, úzkosti a bezmoci, kterým byla v souvislosti s chováním S. vystavena, představovaly jednání, které lze označit za nelidské zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy (*Eremia proti Moldavsku*, č. 3564/11, rozsudek ze dne 28. května 2013, § 54).

*b) K otázce, zda vnitrostátní orgány dostaly svým povinností vyplývajícím z článku 3 Úmluvy*

*i) K povinnosti přijmout přiměřený právní rámec umožňující ochranu*

Soud připomněl, že v případech domácího násilí je obvykle třeba, aby stát přijal opatření v oblasti trestního práva, zejména kriminalizoval akty násilí v rodině zakotvením účinné, přiměřené a odrazující sankce. Přivedení pachatelů ke spravedlnosti zajišťuje, že jejich jednání nejsou ignorována příslušnými orgány a oběti je poskytnuta účinná ochrana před pachatelem (*A. proti Chorvatsku*, č. 55164/08, rozsudek ze dne 14. října 2010, § 67). Soud v minulosti k naplnění tohoto pozitivního závazku aproboval různá legislativní řešení, pokud dospěl k závěru, že poskytnutá ochrana byla účinná.

V žalovaném státě však nebyla přijata žádná právní úprava reagující na násilí v rodině. Pojem domácí násilí se nevyskytuje v žádném ruském právním předpisu. Domácí násilí není a nebylo s výjimkou krátkého období od července 2016 do ledna 2017 považováno ani za přitěžující okolnost. Soud proto shledal, že platná právní úprava nebyla způsobila domácí násilí adekvátně postihovat. Fyzický útok na člena rodiny je považován za trestný čin pouze tehdy, pokud se alespoň jednou opakuje během 12 měsíců či pokud dojde alespoň k lehké újmě na zdraví. Soud proto rozhodl, že právní úprava s ohledem na požadavek opakovaného útoku stěžovatelce nezajišťovala ochranu, neboť po útocích v roce 2016 následovaly další až v roce 2018. Navíc, ruská legislativa ponechávala stíhání těchto skutků na oběti prostřednictvím tzv. soukromé obžaloby. Soud přitom nepovažoval tento institut v oblasti domácího násilí za postačující, neboť řízení je zdlouhavé a neumožňuje zabránit dalším útokům (*Bevacqua a S. proti Bulharsku*, č. 71127/01, rozsudek ze dne 12. června 2008, § 83). Soud podotkl, že i vláda připustila, že unést důkazní břemeno, když se útoky domácího násilí odehrávají v soukromí beze svědků a někdy nezanechávají stopy, je pro oběť velmi obtížné. Soud shledal, že tento úkol, který není snadný ani pro profesionála, je pro oběť žijící s pachatelem pod jednou střechou neřešitelný. Dodal, že i když je vyneseno odsuzující rozsudek, oběť nemá k dispozici nezbytnou ochranu jako např. soudní příkaz.

Dále si Soud povšiml, že iniciativa a vedení trestního stíhání závisí výlučně na oběti. Příslušné orgány by však měly ve veřejném zájmu pachatele stíhat i navzdory stažení trestního oznámení obětí (*Opuz proti Turecku*, cit. výše, § 145). Právní úprava proto i v tomto aspektu odporuje Doporučení Rady Evropy (2002)5 i opakované kritice Výboru OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen („Výbor CEDAW“), který v roce 2005 upozornil na značný výskyt násilí na ženách v Rusku. Soud proto uzavřel, že právní řád žalovaného státu nenaplnuje závazek potrestat všechny formy domácího násilí a poskytnout oběti dostatečnou ochranu.

ii) K povinnosti přijmout přiměřená opatření za účelem odvrátit skutečné a bezprostřední riziko

Soud připomněl, že státy mají povinnost přijmout ochranná opatření k zabránění vážným zásahům do osobní integrity jednotlivce ze strany člena jeho rodiny či partnera (*M. a ostatní proti Itálii a Bulharsku*, č. 40020/03, rozsudek ze dne 31. července 2012, § 105). Riziko skutečné a bezprostřední hrozby musí být hodnoceno ve specifickém kontextu domácího násilí. Je tak třeba zohlednit pokračující epizody násilí v rodině. Soud v minulosti označil opatření přijatá státy za nedostatečná, i když státy nezůstaly zcela pasivní, avšak nezabránily útočníkovi v dalším násilí vůči oběti (*Bevacqua a S. proti Bulharsku*, cit. výše, § 83).

V projednávané věci stěžovatelka poprvé informovala policii dne 1. ledna 2016, další případy násilí či vyhrožování pak ohlásila ještě čtyřikrát během roku 2016 a dále a 12. a 21. března 2018; v některých případech předala policii relevantní lékařské zprávy. Vnitrostátní orgány si tak byly nebo měly být vědomy skutečné a bezprostřední hrozby domácího násilí, které byla stěžovatelka vystavena, a měly přijmout opatření k její ochraně. Ve velké většině členských zemí Rady Evropy mohou oběti domácího násilí požádat o okamžitou ochranu v podobě soudního příkazu, kterým je pachateli uloženo opustit společné obydlí a přestat oběť kontaktovat. Rusko je jednou z mála zemí, která toto ochranné opatření neposkytuje. Systém zajišťuje toliko ochranu svědků před a v průběhu trestního řízení, jejímž cílem je zabránit ovlivňování jejich výpovědi. Tato ochrana je však pro oběti domácího násilí nevhodná. Zahrnuje opatření, která jsou pro kontext domácího násilí zbytečná a náročná jako např. nepřetržitá ochrana či změna identity, které oběti neumožňují vést normální život.

Soud shledal, že ruské orgány nevyvinuly skutečné úsilí zabránit dalším útokům proti stěžovateli. Na její opakovaná oznámení nebylo navzdory jejich závažnosti reagováno jinak než toliko předvoláním S. k podání vysvětlení. Trestní stíhání bylo zahájeno poprvé až v roce 2018, tj. více než dva roky po prvním útoku, a reagovalo na mnohem méně závažnou skutečnost zveřejnění fotografií. Na žádost stěžovatelky o ochranu bylo reagováno závěrem, že série útoků představuje jen neshody mezi stěžovatelkou a S., které nevyžadují zásah státu. Ani pozdější série výhrůžek a pronásledování v roce 2018 nevedla k zajištění ochrany. Soud tak naznal, že vnitrostátní orgány nepřijaly žádná ochranná opatření a umožnily S., aby pokračoval ve vyhrožování a násilí vůči stěžovateli.

iii) Povinnost vést v případech, kde bylo vzneseno hájitelné tvrzení špatného zacházení, účinné vyšetřování

Povinnost vést účinné vyšetřování všech forem domácího násilí je základní povinností státu na poli článku 3 Úmluvy. V případech domácího násilí je vyžadována zvláštní pozornost a je nutné vzít v úvahu jeho zvláštní povahu (*Opuz proti Turecku*, cit. výše, § 154-51 a 168).

Stěžovatelka informovala policii, že se nejméně v sedmi případech stala ze strany S. obětí násilí či vyhrožování. Její podložená tvrzení představovala hájitelné tvrzení o špatném zacházení vyžadující účinné vyšetřování. Policie ve všech případech však toliko provedla prověřování a věc odložila. To se stalo, i když dohlížející státní zástupci rozhodnutí o odložení zrušili s tím, že tvrzení stěžovatelky byla závažná. Ani tehdy policie neprovedla další úkony. Po dobu více než dvou let tak nebylo zahájeno trestní stíhání.

Soud v minulosti zdůraznil, že v reakci na hájitelné tvrzení není postačující, když příslušné orgány toliko provedou úkony prověřování a trestní stíhání nezahájí. Prověřování má totiž omezený rozsah a nemůže vést k soudnímu řízení a potrestání pachatele. Odmítnutí zahájit trestní stíhání naznačuje, že se stát dopustil porušení svých procesních závazků vyplývajících z článku 3 Úmluvy (*Lyapin proti Rusku*, č. 46956/09, rozsudek ze dne 24. července 2014, § 134-140). Neochota policie vést vyšetřování vedla v projednávané věci ke ztrátě času a způsobila snížení možností zajistit příslušné důkazy. Soud uzavřel, že příslušné orgány nevynaložily skutečné úsilí zmapovat okolnosti případu či získat přehled o jednání pachatele. Příslušníci policie se vždy trestního oznámení zbavili v nejkratším možném čase. Například věc odložili, když S. nahradil škodu způsobenou stěžovatelce a vrátil jí její osobní doklady. V jiném případě bagatelizovali pokus o usmrcení stěžovatelky poškozením brzdného systému jejího vozu jako toliko nezávažnou škodu na majetku.

Soud dále odmítl tvrzení vlády, že stěžovatelka neprojevila dostatečnou iniciativu k trestnímu stíhání S. Zopakoval, že legislativa, která ponechává trestní stíhání plně závislé na jednání oběti, není slučitelná se závazkem státu trestat všechny formy domácího násilí. S ohledem na zvláštní zranitelnost oběti musí právní řád ukládat příslušným orgánům vyšetřovat domácí násilí *ex offio* jakožto záležitost veřejného zájmu (*Opuz proti Turecku*, cit. výše, § 145 a 168). V projednávané věci navzdory závažnosti útoků na těhotnou stěžovatelku příslušné orgány nezvažovaly, co bylo motivem pro stažení trestního oznámení. Ačkoli únos a těžké ublížení na zdraví mohly být vyšetřovány jako trestné činy vyžadující veřejnou obžalobu, orgány činné v trestním řízení samy žádné vyšetřování nezahájily. Způsobem, jakým se případem zabývaly, zejména neochotou zahájit trestní stíhání a neschopností zasáhnout proti S., došlo k porušení povinnosti vést vyšetřování špatného zacházení proti stěžovateli.

Soud s ohledem na výše uvedené dospěl k závěru, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy.

#### B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 VE SPOJENÍ S ČLÁNKEM 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka dále namítala, že došlo k porušení jejích práv chráněných článkem 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy, jelikož ruské orgány nezavedly žádná opatření k boji s diskriminací na základě pohlaví spočívající v domácím násilí, kterému jsou vystaveny ve vyšší míře ženy.

##### a) *Obecné zásady pro posouzení námítky diskriminace v oblasti domácího násilí*

S ohledem na znění Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen a práci Výboru CEDAW považuje Soud násilí na ženách včetně domácího násilí za formu diskriminace žen. Tato zásada vyplývající ze všeobecných komentářů Výboru CEDAW č. 19 z roku 1992 a č. 35 z roku 2017 se stala součástí mezinárodního práva. V oblasti násilí, u kterého bylo prokázáno, že zasahuje neúměrně více ženy, je na státech, aby prokázaly, jaká nápravná opatření přijaly za účelem nápravy znevýhodnění. Soud v minulosti opakovaně zdůraznil, že dosažení rovnosti pohlaví je pro smluvní státy Rady Evropy jedním z hlavních cílů a že rozdílné zacházení směřující k dosažení rovnosti pohlaví může být ve smyslu článku 14 odůvodněné a někdy i nezbytné (*Konstantin Markin proti Rusku*, č. 30078/06, rozsudek velkého senátu ze dne 22. března 2012, § 47).

V případech domácího násilí Soud vyšel ze zpráv a statistických dat mezinárodních a místních lidskoprávních organizací a periodických zpráv Výboru CEDAW a konstatoval, že domácí násilí zasahuje zejména ženy a že způsob zacházení se ženami, které se rozhodnou domácí násilí oznámit na policii, stejně jako pasivita justice při poskytování pomoci vytváří klima pro domácí násilí příhodné (*Opuz proti Turecku*, cit. výše, § 192-198).

##### b) *Analýza projednávané věci*

###### i) K otázce, zda jsou ženy v Rusku neúměrně intenzivně zasaženy domácím násilím

Soud citoval Výbor CEDAW, který vyjádřil znepokojení nad výskytem násilí na ženách v Rusku a nad absencí statistických dat. Zdůraznil, že za absenci statistik nese odpovědnost vláda. Na rozdíl od vlády stěžovatelka data předložila. Při absenci definice domácího násilí v Rusku a tedy i odpovídajících dat předložila alespoň nejbližší dostupná data týkající se zločinů spáchaných mezi členy rodiny či domácnosti. Z nich vyplynulo, že ženy tvořily v letech 2015-2017 67-74 % obětí těchto trestných činů. Obětí trestného činu ublížení na zdraví byly výlučně ženy a děti a zastoupení žen mezi oběťmi zločinu vyhrožování smrtí či ublížením na zdraví v posledních letech vzrostlo ze 73% v roce 2015 na 77% v roce 2017.

Soud dal stěžovateli za pravdu, že prudký pokles v číslech oznámených zločinů spáchaných mezi členy rodiny či domácnosti představující pokles o 40 % nelze přičítat přijetí příslušných opatření, neboť žádná opatření přijata nebyla, ale jen tomu, že došlo k dekriminalizaci trestného činu ublížení na zdraví způsobeného osobě blízké. Tato změna vedla k ještě většímu nárůstu neohlašování případů domácího násilí. Soud podotkl, že k neohlašování domácího násilí dochází všude na světě; v Evropě se uvádí, že domácí násilí zažije každá čtvrtá žena, avšak v Rusku se situace jeví jako ještě závažnější.

Znepokojení nad tím, že většina obětí domácího násilí svou zkušenost neohlásí, vyjádřili zvláštní zpravodaj OSN pro násilí na ženách, Výbor OSN proti mučení, ruské Ministerstvo zdravotnictví, ombudsman či neziskové organizace. Konečně, k otázce, zda mají ženy - oběti domácího násilí - přístup ke spravedlnosti na rovném základě s muži, Soud podotkl, že s výjimkou krátkého období od července 2016 do ledna 2017 nebylo a není domácí násilí v Rusku předmětem zájmu veřejné obžaloby. Uvedl, že institut soukromé obžaloby jednak ponechává důkazní břemeno na oběti a jednak obžalovaní jsou v těchto případech daleko častěji zproštěni obvinění nebo je řízení proti nim zastaveno z jiných procesních důvodů. Lze tak uzavřít, že oběti domácího násilí jsou v situaci *de facto* diskriminace.

Soud shledal, že existují přímé důkazy, že oběťmi domácího násilí jsou v Rusku neúměrně více ženy. Násilí na ženách je ve velké míře neohlašováno, nezaznamenáváno a ženy mají výrazně nižší naději, že dojde ke stíhání a potrestání pachatele.

ii) K otázce, zda ruské orgány zavedly opatření zaměřená na dosažení rovnosti pohlaví

Orgány OSN zdůraznily, že hlavní překážkou pro potírání násilí na ženách je nedostatečný právní rámec spočívající zejména v absenci definice domácího násilí. Tato naprostá absence právní úpravy odlišuje tento případ od případů z jiných států, kde byla úprava přijata, avšak nebyla účinná.

Soud stejně jako dříve Výbor CEDAW konstatoval, že vyjmutí trestného činu ublížení na zdraví blízké osobě z trestního zákoníku v roce 2017 toliko 6 měsíců po jeho zavedení, spolu se zakotvením podmínky, že oběť musí iniciovat během 12 měsíců dvě řízení pro nejméně dva útoky, jsou krokem špatným směrem a vedou k beztrestnosti pachatelů. Uzavřel, že nepřijetí relevantní právní úpravy není toliko selháním týkajícím se případu stěžovatelky, ale vyplývá z neochoty připustit si závažnost a rozsah problému domácího násilí na ženách. Dodal, že ruské orgány dlouhodobou tolerancí prostředí přispívajícího k domácímu násilí nevytvořily podmínky pro dosažení skutečné rovnosti pohlaví, která by ženám umožnila žít beze strachu ze špatného zacházení a útoků na osobní integritu.

Soud proto uzavřel, že došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

### III. Oddělená stanoviska

K rozsudku jsou připojena souhlasná stanoviska soudců Pinta de Albuquerque, Dedova a Serghidese, v nichž je zdůrazněno především to, že podle jejich názoru mělo být zacházení se stěžovatelkou klasifikováno jako mučení a dále že v případech domácího násilí by povinnost státních orgánů poskytnout oběti ochranu neměla vznikat až v případě "bezprostředního" ohrožení, ale mělo by postačit "přítomné" ohrožení.